

John Rawls ile Jean-Luc Nancy'nın Perspektifinden Normatif Adalet ile Dinamik Demokrasi Arasındaki Gerilim

Dr. Öğr. Üyesi Ata Demir | ORCID: 0000-0002-9075-8987 | ata.demir@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Bu makale, John Rawls'un normatif adalet kuramı ile Jean-Luc Nancy'nin dinamik ve katılımcı demokrasi anlayışı arasındaki düşünsel gerilimi ele almaktadır. Rawls, "hakkaniyet olarak adalet" kuramıyla toplumsal düzenin, bireylerin eşit temel özgürlüklere sahip olduğu ve en dezavantajlı kesimlerin faydasını gözetken ilkelere göre şekillenmesi gerektiğini savunur. Bilgisizlik peçesi ve başlangıç durumu gibi kuramsal araçlarla, bireylerin kişisel çıkarlarından bağımsız olarak adil ilkeler belirleyebileceği öngörülür. Ancak Rawls'un bu normatif çerçevesi, evrensel ve soyut yapısı nedeniyle farklı kültürel ve tarihsel bağlamlara uyarlanabilirlik açısından eleştirilmiştir; bu eleştirilerden biri de Jean-Luc Nancy'nin demokrasi anlayışı üzerinden ortaya konulmaktadır. Nancy, demokrasiyi sabit normlar veya önceden tanımlanmış değerlere dayalı bir rejim olarak değil, tekil-çoğul-olma fikri etrafında gelişen, açık uçlu ve sürekli dönüşen bir varoluş süreci olarak yorumlar. Ona göre demokrasi, bireylerin kolektif bir şekilde var olmasını temel alır ve bu nedenle katılımcılığı, esnekliği ve çoğulluğu önceleyen bir yapıdır. Nancy'nin yaklaşımı, otoriter ve hiyerarşik sistemlere karşı bir duruş içerir. Makale, Rawls'un rasyonel bireylerin uzlaşısına dayalı adalet anlayışının, Nancy'nin özcü olmayan, ilişkisel demokrasi modeliyle nasıl çeliştiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, Rawls'un teorisinin uygulamada karşılaştığı sınırlamalar değerlendirilirken, Nancy'nin sunduğu alternatif demokratik yaklaşımın adalet ve siyasal katılım açısından sağlayabileceği imkânlar tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Adalet, Demokrasi, Pratik uygulama, Rawls, Nancy

Atıf Bilgisi: Demir, Ata. "John Rawls ile Jean-Luc Nancy'nın Perspektifinden Normatif Adalet ile Dinamik Demokrasi Arasındaki Gerilim". *Marifetname* 12/1 (Haziran 2025), 225-253.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1645894>

Geliş Tarihi	24.02.2025
Kabul Tarihi	25.04.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Ata Demir)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Tension Between Normative Justice and Dynamic Democracy from the Perspectives of John Rawls and Jean-Luc Nancy

Asst. Prof. Dr. Ata Demir | ORCID: 0000-0002-9075-8987 | ata.demir@siirt.edu.tr

Siirt University, Faculty of Theology, History of Philosophy, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

This article explores the conceptual tension between John Rawls's normative theory of justice and Jean-Luc Nancy's dynamic and participatory understanding of democracy. Rawls, through his theory of "justice as fairness," argues that social order should be structured according to principles that guarantee equal basic liberties for individuals and benefit the most disadvantaged members of society. Using theoretical tools such as the veil of ignorance and the original position, he envisions a framework where individuals can determine just principles independent of their personal interests. However, Rawls's normative framework has been criticized for its universal and abstract structure, which can be difficult to adapt to diverse cultural and historical contexts. One such critique is articulated through Jean-Luc Nancy's understanding of democracy. Nancy does not conceive democracy as a regime based on fixed norms or predefined values; rather, he interprets it as an open-ended and ever-evolving process of being-with, centered around the idea of being singular-plural. For Nancy, democracy is grounded in the collective existence of individuals and, therefore, prioritizes participation, flexibility, and plurality. His approach stands in opposition to authoritarian and hierarchical systems. This article highlights the philosophical divergence between Rawls's model of justice, based on the consensus of rational individuals, and Nancy's non-essentialist, relational model of democracy. In this context, it evaluates the practical limitations of Rawls's theory and explores the possibilities offered by Nancy's alternative democratic vision in terms of justice and political participation.

Keywords: History of Philosophy, Justice, Democracy, Practical application, Rawls, Nancy

Citation: Ata, Demir. "The Tension Between Normative Justice and Dynamic Democracy from the Perspectives of John Rawls and Jean-Luc Nancy". *Marifetname* 12/1 (June 2025), 225-253.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1645894>

Date of Submission	24.02.2025
Date of Acceptance	25.04.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Use of Artificial Intelligence	No AI-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Ata Demir)
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Felsefi ve hukuki bir kavram olarak adalet, insanlık tarihinin en temel tartışma konularından biri olmuştur. Antik Çağ'dan itibaren filozoflar adaletin doğası ve toplum içindeki rolü üzerine çeşitli teoriler geliştirmiştir. Bu bağlamda 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden John Rawls (1921-2002)'un adalet teorisi, liberal politik felsefe açısından önemli ufuk olarak görülür.

Rawls'un 1971 yılında yayımladığı *A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi)* adlı eseri, adalet kavramına yeni bir yaklaşım getirmektedir. *Justice As Fairness* isimli eserinde ise Rawls, bireylerin eşit haklara sahip olduğunu ve söz konusu haklarının toplumsal kurumlar tarafından desteklemesi gerektiğini ifade eder.¹

Rawls'un adalet kuramının liberal demokrasi felsefesi açısından önemini Robert Nozick (1938–2002), “Bundan böyle siyaset felsefecileri ya Rawls’un teorisi içerisinde çalışmalı ya da neden çalışmayacaklarını izah etmeleri gerekir” sözüyle ifade etmektedir.² Toplumsal eşitlik, adalet ve özgürlük gibi temel değerler üstüne ayrıntılı ve derinlemesine düşünmeyi teşvik eden Rawls'un *justice as fairness/ insaf olarak adalet* teorisi, dağıtıcı adalet ilkesi üzerinde yoğunlaşır.³ *Hakkaniyet olarak adalet* şeklinde de Türkçeye tercüme edilen Rawls’un teorisi, toplumsal düzenin nasıl kurulması gerektiği şöyle açıklanır:

“Adaletin öncelikli konusu, toplumun temel yapısıdır. Çünkü o başlangıçtan beri her şeyi etkiler. İnsanlar farklı şartlarda doğarlar ve farklı pozisyonda yaşamlarını belirlerler. Bir şema olarak ele alındığında, önemli kurumlar, kişilerin insan haklarını ve ödevlerini, bunların yaşam planlarına etkisini, yaşamdan beklentilerini ve umutlarını belirler. Burada, derin eşitsizlikler ortaya çıkar.”⁴

Rawls’un eşit temel özgürlükler ilkesi ile fark ilkesi gibi kuramsal önermeleri, adaletin normatif temellerini ortaya koyar. Ancak bu ilkelerin, farklı toplumsal grupların çıkarları ve yaşam deneyimleri arasındaki yapısal eşitsizlikleri pratikte nasıl dengeleyeceği sorusu, kuramın uygulanabilirliğine ilişkin çeşitli sorunları ve tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların en dikkat çekici olanlarından biri, *hakkaniyet temelli bir adalet*

¹ John Rawls, *A Theory of Justice* (Harvard University Press, 1971), 52-85.

² Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974), 183.

³ Rawls, *A Theory of Justice*, 4-12.

⁴ Rawls, *A Theory of Justice*, 7.

teorisinin hayata geçirilebilmesi için hangi politik sistemin veya nasıl bir demokrasi modelinin gerekli olduğu sorunsalıdır.⁵

Demokrasi, çağdaş siyasal düşüncenin temel taşlarından biri olarak farklı teorik çerçeveler içerisinde ele alınmış ve sürekli olarak yeniden yorumlanmıştır. Adalet ile demokrasi arasındaki ilişkiye odaklanan teorik yaklaşımlar, siyasal düzlemde uygulanabilirliği gözetilerek yapılandırılması gereken normatif çerçeveler sunmaktadır. Rawls'un adalet kuramı, liberal-demokratik çerçevede eşitlikçi bir adalet anlayışı sunmaktadır. Ancak, bu kuramın uygulanabilirliği konusunda çeşitli eleştiriler dile getirilmiştir. Bu eleştiriler arasında en dikkat çekenlerden biri, Jean-Luc Nancy'nin (1940–2021) demokrasi anlayışı çerçevesinde getirdiği değerlendirmeler olduğu kabul edilir.

Çağdaş Fransız felsefesinin önemli isimlerinden biri olarak Nancy, demokrasiye dair düşüncelerini temellendirirken Rawls'un adalet teorisini de eleştirel bir süzgeçten geçirdiği görülür. Nancy'ye göre demokrasi, yalnızca belirli kurumsal yapılar ve adalet ilkeleri çerçevesinde ele alınamaz. Nancy, kolektif varoluş ve paylaşım biçimlerinin radikal bir biçimde yeniden ele alınmasını gerektiren bir süreç olarak demokrasiyi şöyle açıklamaktadır:

“Temelsiz ve bir bakıma sürekli devrim halinde politikanın görevinin kendisine hakçası yabancı ve kendi başlarına alındığında doğruluğun veya anlamın alanları olan (yani sanat, düşünce, sevgi, istek, adlarının ve başkaca bütün sonsuzla bağlantıyı, daha doğrusu sonsuz bağlantıyı dile getiren olanaklı adların adlandırdığı) alanların açılımını sağlamak olduğunu düşünmek gerekir.”⁶

Adalet ve demokrasi, siyaset felsefesinin iki temel kavramı olarak hem teorik hem de pratik düzeyde daima tartışma konusu olmuştur. Bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisi, özellikle modern liberal düşünce içinde çeşitli kuramsal modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Rawls'un “hakkaniyet olarak adalet” kuramı, liberal-demokratik sistemler için rasyonel bireyler arasında adil bir toplumsal düzenin nasıl kurulabileceğine dair kapsamlı bir normatif çerçeve sunar. Rawls'un adalet anlayışı, evrensel ilkeler üzerinden eşit hakların güvence altına alınmasını ve sosyal eşitsizliklerin yalnızca en dezavantajlı kesimlerin yararına meşru olabileceğini savunur. Ancak bu kuramsal yapı, sabit ilkelere dayalı yapısı nedeniyle farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda karşılaşılan çoğulculuğu ve siyasal çeşitliliği yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir.

⁵ John Rawls, *Siyasi Liberalizm*, çev. Mehmet Fevzi Bilgin (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 67-70.

⁶ Jean-Luc Nancy, “Finite and Infinite Democracy”, çev. William McCuaig, *Democracy in What State?* (New York: Columbia University Press, 2011), 64.

Nancy'nin demokrasi anlayışı, açık uçlu, özcü olmayan ve kolektif varoluşa dayalı yapısıyla Rawls'un evrenselci adalet kuramına karşı dikkat çekici bir alternatif sunar. Nancy, demokrasiyi sabit normlara dayalı bir sistem olarak değil, sürekli dönüşen katılımcı ve çoğulcu bir süreç olarak tanımlar. Bu yaklaşım, Rawls'un adalet ilkeleriyle arasında kuramsal bir gerilim yaratır. Zira Nancy, Rawls'un soyut ve rasyonel birey modelinin, toplumsal çoğulluğu ve ilişkisel varoluşu yeterince hesaba katmadığını ileri sürer. Bu çerçevede Nancy'nin eleştirileri, adaletin evrensel normlar yerine toplumsal katılım ve dinamik süreçler aracılığıyla inşa edilmesi gerektiği yönünde yapısal bir itiraz niteliği taşır. Bu kuramsal ayrışma, adalet ve demokrasinin çağdaş siyasal bağlamda nasıl birlikte düşünülebileceğine ilişkin temel bir tartışma zemini sunar.

Bu çalışma, Rawls'un normatif adalet kuramının, Nancy'nin dinamik demokrasi anlayışı çerçevesinde ne ölçüde sürdürülebilir olduğunu sorgulamakta; adaletin sabit ilkeler mi yoksa sürekli yeniden inşa edilen kolektif süreçler mi aracılığıyla tesis edilmesi gerektiği sorusu etrafında kuramsal bir karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır.

1. Rawls'un Adalet Teorisi

Rawls, *Bir Adalet Teorisi* adlı eserinde, adaleti sosyal kurumların birinci erdemi olarak tanımlar ve "hakkaniyet olarak adalet" kavramını geliştirir. Thomas Pogge(d. 1953)'ye göre Rawls'un teorisinin getirdiği yenilik, kendi içerisinde soran bir siyaset felsefesi yerine tüm yetişkin bireylerin sorduğu soruları dikkate alan bir yapı ortaya koymasıdır.⁷ Bu teori, toplumun temel yapısının adil bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunur. Dolayısıyla komünizm üzerine çalışacak birisi Karl Marx (1818–1883) ve Marxizm teorisine değinmek zorunda olduğu gibi artık adalet kavramından ya da teorisinden söz eden birisi de Rawls ve Rawls'un adalet teorisinden haberdar olması gerekir.⁸ Rawls'un adalet teorisinin yazıldığı tarihlerde siyasal tartışmalar kısır bir döngü içerisine hapsedilmiş durumdaydı. Marxistlere göre adalet üzerine yapılan teorik ve kavramsal tartışmalar, egemen zümre olan sermaye sahiplerinin, Marxist terminolojiyle burjuvanın manipülasyonundan başka bir şey değildi. Onlara göre adalet, bireysel haklardan ziyade kurumların adaletli davranmasından ibaretti.⁹

⁷ Thomas Pogge, *John Rawls: His Life and Theory of Justice* (Cary: Oxford University Press, Incorporated, 2007), 3-4.

⁸ Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev. Alişan Oktay (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 241-242.

⁹ DeMarco, Joseph P.; "Rawls and Marx", Harry Gene Blocker - Elizabeth H. Simith (ed.), *John Rawls' Theory of Social Justice: An Introduction ; [Based on a Conference Sponsored by the Ohio*

Liberal veya liberteryenler için adalet, bireysel hak ve özgürlükler karşısında devletin etkisini minimal düzeye indirgeyerek negatif özgürlükleri olabildiğince detaylandırma çabasıydı. Rawls, bu dönemde kurguladığı adalet teorisi ile bir taraftan toplumsal refah, fırsat eşitliği/eşitsizliği ve haklardan söz ederken diğer taraftan da toplumsal yapıların/kurumların rolünü yeniden yorumlayarak söz konusu dönemin siyasi tartışmalarına yeni bir açılım getirir.¹⁰ Rawls'un *hakkaniyet olarak adalet teorisi*, kendisinden önce ortaya konmuş olan Thomas Hobbes (1588–1679), John Locke (1632–1704), Jean Jacques Rousseau (1712–1778)), Immanuel Kant (1724 -1804) ve Marx gibi düşünürlerin siyaset teorilerinin¹¹ izlerini taşımakla birlikte teorik düzeyde daha rafine ve sistematik yeni bir kuram olduğu kabul edilir.¹²

1.1. Hakkaniyet Olarak Adalet

Rawls, Kant'ın ahlak ilkelerine¹³ benzer şekilde, hakka uygun olmayan eylemlerin iyi olamayacağını savunur. Bu doğrultuda, hak kavramının iyi olana önceliğini vurgulayarak pragmatistlerden ayırır.¹⁴ Özellikle yeni pragmatizmin kurucusu Richard Rorty (1931–2007) için demokrasinin değeri özü itibarıyla hak olmasında değil, herhangi bir doğrulama veya temellendirme ihtiyacı olmadan özgürlüğe ve özgürlük değerlerine hizmet etmesinde aranmalıdır. Bu açıdan demokrasi, özgürlük değerlerine hizmet eden işe yarar bir aletten başka bir şey değildir.¹⁵ Dolayısıyla hak olması yönüyle değil, işe yaraması yönüyle tercih edilir. Bu minvalde pragmatist Rorty'e göre 20. yüz yıl için en tercih edilir proje olarak sınıfsız ve özgürlükçü bir toplum modeli için en ideal olan demokrasidir.¹⁶ Rawls'a göre hiçbir birey, toplumun amaçları doğrultusunda bir araç olarak

Program in the Humanities and Held at Ohio University in 1976] (Athens: Ohio Univ. Pr, 1980), 406.

¹⁰ Paul Voice, *Rawls Explained: From Fairness to Utopia* (Chicago: Open court, 2011), 1-4.

¹¹ Rawls, *A Theory of Justice*. Viii.

¹² Eric Thomas Weber, *Rawls, Dewey, and Constructivism: On the Epistemology of Justice* (London: Continuum, 2010), 12-24.

¹³ Bkz. Kant'ın ahlak ilkeleri: 1) "...eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun." 2) "...her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun." 3) "...kendilerini aynı zamanda genel yasalar olarak nesne edinebilecek maksimlere göre eylemde bulun." Immanuel Kant, *Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten*, çev. İonna Kuçuradı (Ankara: Türk Felsefe Kurumu, 2013), 38-55.

¹⁴ Rawls, *A Theory of Justice*, 31.

¹⁵ Ramazan Yılmaz, "Richard Rorty'nin Post-Felsefi Kültürü", *Toplum Bilimleri Dergisi* 29 (2020), 251.

¹⁶ Ramazan Yılmaz, "Umut Felsefesi Olarak Pragmatizm ve İnsana Olan Güven", *Özne 41. Kitap Pragmatizm* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2024), 328.

görülmemeli ve her birey seçim özgürlüğüne sahip olmalıdır. Bu çerçevede, her insanın bağımsız bir varlık olarak kabul edilmesi zorunludur. Dolayısıyla bireyler, yararcı anlayışta olduğu gibi, kendi haklarını çoğunluğun mutluluğuna göre şekillendirmek zorunda değildir. Rawls, bireylerin toplumun belirlediği isteklerin peşinden sürüklenmemesi gerektiğini şu sözlerle vurgular:

“Her insanın adalet üzerine kurulu bir dokunulmazlığı vardır, toplumun bir bütün olarak menfaati dahi bunun önüne geçemez. Bu nedenle adalet, bazı insanların özgürlüğünün diğerlerinin yararına ortadan kaldırılmasını reddeder.”¹⁷

Rawls, eserinin ilk bölümünde, kapalı bir sistem olarak kurguladığı bir toplum modeli çerçevesinde makul bir adalet anlayışını ele alır ve adil bir toplumun nasıl inşa edilebileceğini inceler.¹⁸ Bu süreçte özellikle düşünümsel denge (reflective equilibrium) kavramına dikkat çeker. Rawls, bu yöntemi *başlangıç durumu* ve *bilgisizlik peçesi* aşamalarında kullanarak, adil bir toplumsal düzenin nasıl şekillendirilebileceğini analiz eder.

1.1.1. Orijinal ya da Başlangıç Durumu

Rawls’un adalet teorisinde, adaletin sağlanması için nihai sonuçlardan çok başlangıçtaki sürecin adil olması önceliklidir. John Rawls’un kuramsal çerçevesine göre özgür, eşit ve rasyonel bireylerin, “başlangıç durumu” (original position) adı verilen düşünsel bir konumda, herhangi bir toplumsal konum ya da kişisel çıkara dair bilgiden yoksun biçimde gerçekleştirdikleri adalet ilkesi seçimi, meşru ve adil bir temele dayanır. Saf yöntemsel adalet (pure procedural justice) anlayışında adaletin sağlanması için belirli sonuçların önceden belirlenmesine gerek olmayıp; adil sonuçlara ulaşmak için adil bir sürecin işletilmesi yeterli kabul edilir. Rawls’un temel amacı, bireylerin üzerinde uzlaşabileceği hakkaniyete dayalı adil bir yöntem oluşturmaktır.¹⁹

Temsilciler, *bilgisizlik peçesi* arkasında oldukları için bireylerin sosyoekonomik durumu, yetenekleri, cinsiyeti, yaşı, etnik kökeni, sosyal sınıfı veya dünya görüşü gibi özel niteliklerine dair hiçbir bilgiye sahip değildir. Bu bilinmezlik, onları en kötü durumdaki bireyin koşullarını gözeterek adalet ilkelerini belirlemeye zorlar. Rawls, temsilcilerin tarafsız olmasını sağlamak için kendi gruplarını kayırmalarını engeller. Böylece doğuştan gelen ayrıcalıklar veya rastlantısal avantajlar devre dışı bırakılarak herkes için en adil ilkeler belirlenir.

¹⁷ Rawls, *A Theory of Justice*, 24.

¹⁸ Solmaz Zelyüt Hünler, *Rawls ve MacIntyre - İki Adalet Arasında / Liberal ve Komunitaryan Düşüncelerin Çatışma Alanı* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 29-30.

¹⁹ Rawls, *A Theory of Justice*, 136.

Ancak temsilciler, insan psikolojisi, sosyoloji, siyaset, ekonomi ve adalet ilkeleri gibi genel bilimsel gerçeklere dair bilgi sahibidir. *Bilgisizlik peçesi*, onların toplum ve insan doğasına ilişkin temel bilgileri edinmelerine izin verirken belirli bireylere ya da gruplara dair özel ayrıntıları bilmelerini engeller.²⁰ Temsilcilerin, adaletin temel koşullarını bilerek hareket edeceklerini Rawls şöyle izah eder:

“Herkesin tamamıyla yeterli eşit temel haklar ve özgürlükler düzenine ulaşmak konusunda eşit hakkı bulunmaktadır ve bu düzen herkes için aynıdır. Bu düzende, eşit siyasal özgürlüklerin, ama sadece bu özgürlüklerin değerleri eşit olarak sağlanır. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler şu iki şartı karşılamalıdır: Birincisi, eşitsizlikler herkese adil bir fırsat eşitliği altında açık olan konumlara ve makamlara bağlanmalıdır ve ikincisi, bu eşitsizlikler toplumun en az avantajlı üyelerinin en çok yararına olmalıdır.”²¹

Görüldüğü gibi burada iki husus öne çıkmaktadır. Rawls’un adalet teorisinde yer alan birinci ilke, tüm yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alınmasını esas alan eşit temel özgürlükler ilkesidir. Rawls, bazılarının diğerlerinden “daha eşit” olduğu bir düzeni değil; herkesin aynı ölçüde temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu bir toplumsal yapıyı savunmaktadır. Burada vurgulanan özgürlükler, ifade özgürlüğü, oy verme hakkı gibi sivil ve siyasal hakları kapsamaktadır. Genel olarak bir eşitliğin olduğu birincil ilkeleri birincil iyiler konusu takip eder. Rawls’a göre başlangıç durumundaki bireyleri motive eden birincil iyiler; adalet duygusu, karşılıklı çıkardan bağımsızlık, kıskançlıktan uzak olma ve rasyonelliktir. Bu temel toplumsal değerler, bireyin kendine saygı duyması ve kendi değerini bilmesi açısından önemli bir gerekliliktir.²² Birey, rasyonel bir varlık olarak her koşulda bu değerlere sahip olmayı arzular. Rasyonel şekilde eylemlerini gerçekleştirmesi, bireyin kendine duyduğu saygının ve özgüveninin temelini oluşturur. Bu çerçevede, bilgisizlik peçesi ardındaki bireyler, adalet ilkelerini belirlerken, toplumsal kurumlar tarafından dağıtılan temel değerleri ve iyilikleri en iyi şekilde elde etmelerini sağlayacak seçimleri yapmaya çalışırlar.²³

Rawls, bireylerin doğuştan gelen farklılıklarını avantaja dönüştüren ve toplumsal refahı artıran adil bir toplumun yeni bir toplum sözleşmesiyle

²⁰ Rawls, *A Theory of Justice*, 126.

²¹ Rawls, *Siyasi Liberalizm*, 51.

²² Rawls, *A Theory of Justice*, 93-94.

²³ Will Kymlicka - Ebru Kılıç, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 90.

kurulması gerektiğini iddia eder.²⁴ Rawls'un toplumsal sözleşmesinde Kant'ın izleri açıkça görülmektedir. Kant, toplumsal sözleşme hakkında şöyle der:

“Sözleşmede, baskıcı kamusal yasalar altında insanın hakkını veren ve bu sayede her bir kişiye kendisine ait olan şeyi verebilmek ve onu diğerlerinden gelecek saldırılara karşı korumak amaçlanır.”²⁵

Kant'a benzer şekilde Rawls'un da temel ilkesi, doğa durumunda meydana gelen bir sözleşme değil, bir eşitlik durumudur.²⁶ Rawls'un doğa durumu yaklaşımı bireyselliği göz ardı etmez; ancak insanın sosyal doğasından yola çıkarak adalete dayalı sosyal değerleri açıklar. Bu bağlamda, Rawls'un teorisi klasik sosyal sözleşme teorilerinden farklıdır. Toplumsal sözleşme kavramı, farklı düşünürler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Rawls, toplumsal sözleşme kuramını Locke, Hobbes, Rousseau ve Kant'ta olduğu gibi varsayımsal bir temele oturtmuş, ancak sözleşmeye taraf olan bireyleri daha soyut bir çerçevede ele almıştır. Hobbes, toplumsal sözleşmeyi bireylerin devlet otoritesine itaatini meşrulaştıran bir araç olarak görürken;²⁷ Locke, bunu “gece bekçisi devlet” modelinin temeli olarak değerlendirir.²⁸ Rawls ise toplumsal sözleşme öncesi için bir doğa durumu tasviri yapmamış, bunun yerine *bilgisizlik perçesi* adını verdiği yeni bir kuramsal öge ortaya atmıştır. O, toplumsal sözleşmeyi, adil bir toplum düzeni kurmanın yöntemi olarak ele alır.²⁹ Rawls, insanların sözleşmeye savaş, güvensizlik ve ölüm korkusu nedeniyle değil, adil ve hakkaniyetli bir iş birliği kurmak amacıyla katıldıklarını savunmaktadır. Rawls, liberal devlet anlayışını benimsemekle birlikte, devletin rolünü yalnızca “gece bekçisi” işleviyle sınırlandırmaz; aksine, refahın adil bir şekilde dağıtılmasını esas alan bir adalet teorisi geliştirerek diğer yaklaşımlardan ayrılır.

Genel olarak bakıldığında Rawls'un politik yaklaşımında hak, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların tanımına odaklanmaktan ziyade bu kavramların nasıl dağıtılması ya da uygulanması gerektiğiyle ilgilendiği görülür. Rawls, adaletin bireyler arasında adil ve dengeli bir şekilde dağıtılması gerektiğini savunur. Ona göre çağdaş toplum koşullarında özgürlük ve eşitliğin ne olduğu sorunu çoktan aşılmıştır. Artık temel mesele, adalet duygusuna sahip rasyonel bireylerin hak,

²⁴ Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, 150-178.

²⁵ Immanuel Kant, *Immanuel Kant: Practical philosophy*, ed. Mary J. Gregor (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 72..

²⁶ Kymlicka - Kılıç, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 89.

²⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 132.

²⁸ John Locke, *İkinci İnceleme: Hükümet Üzerine*, çev. Mehmet Küçük (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 54.

²⁹ John Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, çev. Mehmet Turan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021), 82.

özgürlük ve eşitlik bağlamında paylarına düşeni nasıl alacakları ve bunların en iyi şekilde nasıl pratiğe dökülebileceğidir.³⁰

Bundan dolayı Rawls, başlangıç durumu teorisinin kurallarını belirlerken, Kant'ın koşulsuz buyruk ve otonomi anlayışını referans alarak ampirik bir yöntem geliştirdiğini ifade eder.³¹ Rawls'un ampirik yöntemine göre adalet teorisi, iki temel ilkeye dayanır.³² İlki *özgürlük ilkesi*, ikinci ise *eşit fırsat ilkesi* olarak adlandırılır.³³

Rawls'un özgürlük ilkesi, her bireyin eşit haklara sahip olacağı en geniş temel özgürlüklerin güvence altına alınmasını öngörür. Bu ilke, fırsat eşitliğini sağlayan ve toplumsal adaleti gözeten eşitlik ilkesiyle birlikte işler ve böylece adil bir toplumsal düzenin temelini oluşturur.³⁴ Rawls'a göre özgürlük, yalnızca özgürlüğü korumak için kısıtlanabilir. Özgürlük ilkesi, ifade, vicdan, siyasal katılım, örgütlenme ve hukuki güvenceleri kapsar. Özellikle vicdan özgürlüğüne vurgu yapılmak suretiyle bireyin onuru ve hakları güvence altına alınması hedeflenir.³⁵ Bu ilkeye göre birey, başkalarının özgürlükleriyle uyumlu olarak en geniş temel özgürlüklerden eşit ölçüde yararlanmalıdır.

Rawls, eşitliği yalnızca hukuki boyutta ele almaz; fırsat ve refah eşitliği açısından da değerlendirir. Farklılık ilkesi gereği sosyal ve ekonomik eşitsizlikler en dezavantajlı kesimler lehine düzenlenmelidir. Bu yaklaşım, bireylerin eşit haklara sahip olmasını ve toplumsal yapıların bu hakları desteklemesini esas alır.³⁶

Rawls'un fark ilkesi, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin her koşulda adaletsiz olmadığını, ancak bireylerin kontrolü dışında ortaya çıkan ve haklı gerekçelere dayanmayan eşitsizliklerin, toplumun en az avantajlı kesimlerinin lehine olacak şekilde telafi edilmesi gerektiğini savunur. Doğum ya da doğa kaynaklı avantajlar, toplumdaki dezavantajlı grupların lehine düzenlenmelidir.³⁷ Fark ilkesi, doğal yetenekleriyle avantajlı konumlara gelen bireylerin, en dezavantajlı kesimlere katkıda bulunmaları koşuluyla ayrıcalıklarını

³⁰ Rawls, *A Theory of Justice*, 142-145.

³¹ Rawls, *A Theory of Justice*, 226.

³² Samuel Richard Freeman, *Rawls* (London: Routledge, 2010), 102-134.

³³ Rawls, *A Theory of Justice*, 61.

³⁴ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 56-57.

³⁵ Rawls, *Siyasi Liberalizm*, 321.

³⁶ Rawls, *A Theory of Justice*, 53-56.

³⁷ Rawls, *A Theory of Justice*, 100-101.

sürdürebileceğini savunur.³⁸ Katkı sağlanmadığında bu tür eşitsizliklere izin verilmemelidir. Rawls’a göre belirli koşullar altında sosyal ve ekonomik eşitsizliklere izin verilebilir; ancak bu eşitsizliklerin, adil fırsat eşitliği ilkesi ile fark ilkesi çerçevesinde meşru olması gerekir. Adil fırsat eşitliği, bireylerin toplumsal kökenlerinden bağımsız olarak benzer yeteneklere ve çabaya sahip olduklarında eşit fırsatlara erişebilmelerini öngörür. Bireyler arasında yetenek farklılıkları bulunması doğaldır ve bu farklılıklar doğrultusunda bireylerin farklı toplumsal ya da ekonomik konumlara ulaşmaları da adalet ilkeleriyle çelişmez. Toplumsal eşitsizlikler keyfi değil, bireylerin yetenekleri ve sorumlulukları doğrultusunda oluşmalıdır. Bu doğrultuda Rawls, adaletin tesisi için toplumsal kurumların yalnızca eşitliği teşvik etmekle kalmayıp, bireyler arasındaki doğal yetenek farklılıklarını da göz önünde bulundurarak bu farklılıkların toplumsal açıdan meşru ve adil bir biçimde düzenlenmesini sağlayacak yapılar oluşturmaları gerektiğini savunur.³⁹ Söz konusu yapılar, Rawls’un adalet teorisinin en özgün kavramlarından biri kabul edilen ve bilgisizlik peçesi (veil of ignorance) olarak isimlendirilen teoriden faydalanılarak oluşturulur.

1.1.2. Bilgisizlik Peçesi (Veil of Ignorance)

“Bilgisizlik peçesi” kavramı, bireylerin adil bir toplumsal düzenin ilkelerini belirlerken kendi toplumsal konumları, ekonomik düzeyleri, yetenekleri ve kişisel eğilimleri gibi tesadüfi ve öznel özelliklerinden habersiz olmaları gerektiğini öne sürer. Bu yaklaşım, bireylerin tarafsız ve nesnel bir bakış açısıyla adaletin evrensel ilkelerini belirlemelerini mümkün kılmayı amaçlar.⁴⁰ Bilgisizlik peçesi kavramı, bireylerin adil bir toplumsal sözleşmeye ulaşabilmeleri için kendi özgül çıkarlarından ve toplumsal konumlarından bağımsız bir konumda düşünmelerini sağlayarak tarafsız ve evrensel bir bakış açısı geliştirmelerine olanak tanır. Bu bağlamda adaletin ilkeleri, bireylerin kimliklerine dair rastlantısal özelliklerden soyutlanmış bir perspektiften belirlendiğinde meşruiyet kazanır. Eğer bireyler, gelecekte hangi sosyal konumda yer alacaklarını bilmeden toplumsal düzenin ilkelerini belirlemek durumunda kalsalardı, büyük olasılıkla tüm toplumsal konumlara eşit mesafede duran, daha adil ve hakkaniyete dayalı kurallar benimserlerdi.⁴¹ Başlangıç durumu, bir tasarım aracı olarak işlev görmektedir olup bu bağlamda tarafların toplumsal statülerinin bilinmesine izin

³⁸ Rawls, *A Theory of Justice*, 75-78.

³⁹ Rawls, *A Theory of Justice*, 53-57.

⁴⁰ Michael J. Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 67-95.

⁴¹ Will Kymlicka, *Contemporary political philosophy: an introduction* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2002), 120-158.

verilmemektedir. Bilinmesine izin verilmeyen unsurlar arasında bireylerin doğuştan sahip oldukları yetenekler, zekâ, fiziksel güç, etnik köken, ırk ve cinsiyet gibi geniş bir çerçevede ele alınan faktörlerdir. Bilgi üzerindeki bu sınırlamalar, “bilgisizlik peçesi” aracılığıyla sağlanır. Rawls’un başlangıç durumu fikrini ortaya koymasının bir diğer temel gerekçesi, eşit ve özgür bireyler arasında adil bir iş birliği düzeni tesis etmek ve siyasal adalet anlayışını tutarlı ve kapsamlı biçimde temellendirmek adına bu yaklaşıma alternatif olabilecek daha üstün bir kuramsal çerçevenin mevcut olmamasıdır.⁴²

Rawls’un başlangıç durumu tasavvurunun temel taşlarından biri olan “bilgisizlik peçesi” fikri daha derinlemesine incelendiğinde, sözleşmecî tarafların, içinde bulundukları toplumun ekonomik, kültürel ve siyasal koşullarını, ayrıca medeniyet düzeyini bilmedikleri açıkça görülmektedir. Bu, tarafların tarafsız bir perspektiften adalet ilkelerini belirlemelerini sağlayarak toplumsal sözleşmenin evrensel ve objektif temeller üzerine inşa edilmesine olanak tanır. Taraflar başlangıç durumunda belirli genel ilkelere ve toplumsal işleyişe dair bazı bilgilere sahip olsalar da özel koşullar—örneğin kendi sosyal konumları, yetenek düzeyleri ya da yaşam planları—onlardan bilinçli olarak gizlenmiştir. Bu durum, bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etme arzusunu korurken, bu çıkarları başkalarınınkinden ayırt edebilecek öznelliğe sahip olmalarını engeller. Böylece adalet ilkeleri tarafsızlık temelinde belirlenebilir. Hâsılı, bilgisizlik peçesinin başlangıcında bireyler, diğer insanların özel yeteneklerinden, arzularından, ahlaki tercihlerinden veya toplumsal konumlarından habersizdirler.⁴³ Ayrıca, geçmişlerini, içinde bulundukları anı, geleceklerini ya da toplumda var olan kurumları da bilmezler.⁴⁴ Bu bağlamda taraflar, sadece kendi toplumlarının özel koşullarından değil, aynı zamanda toplumlarının ekonomik ve siyasal durumundan ya da medeniyet ve kültür seviyesinin ne düzeyde olduğundan da habersizdirler.⁴⁵

Bu koşullar altında tarafların rasyonel seçimleri iki adalet ilkesine yönelecektir. Söz konusu ilkeler, tarafların kişisel çıkarlarından ve toplumsal konumlarından bağımsız bir şekilde belirleneceği için hiç kimse yalnızca kendi sınırlı menfaatlerini esas alarak karar verme olanağına sahip olmayacaktır. Bu durum, adaletin ilkelerinin evrensel rasyonalite ve tarafsızlık zemininde

⁴² Rawls, *Siyasi Liberalizm*, 69-71.

⁴³ Zeynep Özlem Üskül Engin, “John Rawls: Bir Sözlemeci Adalet Kuramı”, *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş*, thk. Ahmet Haluk Atalay (İstanbul: Teknik Yayıncılık, 2004), 148-149.

⁴⁴ John Rawls - Samuel Freeman, *Collected Papers* (Cambridge (Mass.) London: Harvard university press, 1999), 177-178.

⁴⁵ Rawls, *A Theory of Justice*, 135-137.

şekillenmesini sağlar. Rawls’a göre bilginin kapsamlı biçimde sınırlandığı bu varsayımsal durumda, taraflar yalnızca insan doğasına, psikolojiye ve toplumsal yaşama ilişkin temel ve genel geçer doğrulara vakıftır. Bu sınırlı bilgi düzeyi, tarafların öznel çıkarlarından arınmış biçimde, evrensel geçerliliğe sahip adalet ilkelerini belirlemelerini mümkün kılar.⁴⁶ Her ne kadar taraflar, içinde bulunacakları toplumsal konumu, bireysel iyi anlayışlarını ve yaşam amaçlarını bilmeseler de başlangıç durumunda herkesin bir “iyi anlayışı”na (conception of the good) sahip olduğu ve belirli yaşam ideallerini gerçekleştirmeye yönelik rasyonel arzular taşıdığı varsayımı kabul edilir. Bu kabul, tarafların kendi çıkarlarını gerçekleştirme kapasitesine sahip rasyonel varlıklar olarak değerlendirilmelerine olanak tanır.

Rawls’a göre bireyler sahip oldukları iyi yaşam anlayışları ve yaşam idealleri ne olursa olsun, rasyonel varlıklar olarak kaçınılmaz biçimde “birincil toplumsal değerler” olarak adlandırılan temel hak ve özgürlükleri talep edeceklerdir. Zira bu değerler, bireylerin kendi yaşam planlarını oluşturup sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari toplumsal koşulları güvence altına alır.⁴⁷ Birincil toplumsal değerler, bireylerin adil bir toplumsal düzen içerisinde özgür ve eşit yurttaşlar olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel hak ve özgürlükler, fırsat eşitliği, gelir ve servet gibi ekonomik kaynaklara erişim ile bireyin öz saygısını destekleyen toplumsal koşullar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu değerler, her türlü iyi yaşam anlayışı için vazgeçilmez araçsal nitelik taşır.⁴⁸ Kanaatimize göre Rawls’un nazarında bu değerler, bireylerin yaşam planlarını gerçekleştirebilmeleri açısından temel bir önem taşıdığından, başlangıç durumundaki taraflar, kendi rasyonel çıkarlarını gözeterek birincil toplumsal değerlerin herkes için en elverişli biçimde dağıtılmasını talep edeceklerdir. Bu talep, söz konusu değerlerin tüm iyi yaşam anlayışları açısından ön koşul niteliğinde olmasından kaynaklanır.

1.1.3. Rawls’un Adalet Anlayışının Eleştirileri

Rawls’un adalet anlayışı geniş ölçüde etkili ve saygın bir kuramsal çerçeve olarak kabul edilse de çeşitli yönlerden eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştiriler genel olarak üç ana başlık altında toplanabilir: normatif temellerine ilişkin itirazlar, toplumsal gerçeklikle kurduğu ilişki bağlamında ileri sürülen eleştiriler ve evrensellik iddiasının sınırlarına yönelik sorgulamalar. Bu başlıklar altında, Rawls’un teorisinin soyut varsayımları, farklı toplumsal yapı ve

⁴⁶ Rawls, *A Theory of Justice*, 138-139.

⁴⁷ Pulin B. Nayak, “On Equality and Distributive Justice”, *Economic and Political Weekly* 26/11-12 (1991), 611-616.

⁴⁸ Rawls, *A Theory of Justice*, 139.

kültürlere uygulanabilirliği ile toplumsal eşitsizliklere dair çözüm kapasitesi tartışmaya açılmıştır.

Michael Sandel (d.1953 –) gibi filozoflar, Rawls’un adalet anlayışında bireyleri soyut ve rasyonel varlıklar olarak ele almasının, toplumsal bağlamdan ve kültürel değerlerden bağımsız bir şekilde düşünmelerini öngörmesinin eleştirisini yaparlar. Sandel ve benzeri düşünürler, bireylerin kimliklerinin, toplumsal ilişkilerinin ve kültürel bağamlarının, adaletin biçimlenmesinde belirleyici rol oynadığını savunarak, Rawls’un teorisinin bu bağamları yeterince dikkate almadığını ileri sürerler.⁴⁹ Rawls’a göre birey, kendi amaçlarını belirlemede öncelikli hakka sahip olup, "iyi hayat"ın doğasını sorgulama özgürlüğüne de sahiptir. Komüniteryenlere göre birey, amaçlarını belirlemekten çok toplumsal bağlam içinde onlarla şekillenir.⁵⁰ Feminist düşünürlerden Susan Okin (1946 – 2004), Rawls’un “adalet teorisi” kapsamında geliştirdiği kuramda cinsiyet ayrımcılığı yaptığını savunur. Ona göre Rawls, daha kapsayıcı terimler kullanmaya özen gösterse de genel olarak erkek merkezli bir dil kullanmıştır.⁵¹ Robert Nozick gibi özgürlükçü düşünürler, Rawls’un adalet anlayışının, bireylerin mülkiyet haklarına zarar verebileceğini ve devletin rolünü gereğinden fazla genişletebileceğini ileri sürmüşlerdir. Nozick, özellikle Rawls’un dağıtım adaletine dayalı yaklaşımının, bireylerin özgür iradeleriyle sahip oldukları mülkiyet üzerinde devletin aşırı müdahalesine yol açabileceğini savunarak daha sınırlı bir devlet müdahalesi anlayışını savunmuştur.⁵² Marksist eleştirmenler, Rawls’un farklılık ilkesinin, belirli ekonomik eşitsizliklerin adalet adına kabul edilebilir olduğunu öne sürmesi nedeniyle kapitalist sistem içindeki sınıfsal ayrımları ve sömürü mekanizmalarını meşrulaştırabileceğini savunurlar.⁵³

Hâsılı, tüm eleştirilere rağmen 20. yüzyılın en etkili sosyal adalet teorilerinden biri kabul edilen Rawls’un adalet anlayışı, çağdaş siyaset felsefesinin temel tartışmalarından biri olmaya devam etmektedir. Bu çalışma, Rawls’un adalet anlayışındaki evrensel ilkelerle, Nancy’nin demokrasi felsefesinde vurgulanan toplumsal bağlam ve çoğulculuk arasındaki gerilimi ele alır. Rawls, adaletin soyut ve evrensel ilkelere dayandığını savunurken, Nancy, adaletin bireylerin toplumsal kimliklerine ve ilişkilerine dayalı olarak

⁴⁹ Michael J. Sandel (ed.), *Liberalism and Its Critics* (New York: New York Univ. Pr, 1984), 169-170.

⁵⁰ Kymlicka - Kılıç, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, 305.

⁵¹ Suzan Moller Okin, “Justice and Gender”, *Philosophy & Public Affairs* 16/1 (1987), 42.

⁵² Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, 249-264.

⁵³ G. A. Cohen, *Rescuing justice and equality* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2008), 13-26.

şekillendiğini belirtir. Bu fark, adaletin uygulanabilirliği ve toplumsal çeşitliliğin nasıl yönetileceği konusunda iki düşünür arasında ciddi bir felsefi gerilimi inceleyelim.

2. Jean-Luc Nancy ve Demokrasi: Ontolojik ve Politik Bir

Değerlendirme

Nancy (1940-2021), çağdaş Fransız felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olarak demokrasi, özgürlük ve topluluk kavramları üzerine derinlemesine düşünceler geliştirmiştir. Nancy'nin demokrasi anlayışı, yalnızca liberal demokrasinin klasik kurumlarıyla sınırlı kalmaz; aksine ontolojik, antropolojik ve etik bir çerçevede ele alınır. Bu bağlamda demokrasi, yalnızca bir yönetim biçimi değil aynı zamanda insan varoluşunu ve ortaklığını şekillendiren en temel yapıdır. Ontolojik ve antropolojik bir mesele olarak demokrasi, bireylerin bir arada var olma biçimini belirleyen, insanın dünyadaki yerini ve ilişkilerini anlamlandıran bir süreçtir.⁵⁴ Demokrasi, yalnızca seçimler ve hukuki süreçlerden ibaret değil, insanın birlikte var olma biçimini belirleyen etik ve ontolojik bir sistemdir. Nancy, “paylaşılmış varlık” kavramıyla demokrasiyi bir yönetim biçiminden ziyade bir yaşam tarzı olarak görmeyi önerir.

Nancy'nin demokrasi anlayışı, “tekil-çoğul-olma”, “- ile”, “ontoloji”, “özgürlük”, “nihilizm”, “temelsizlik”, “kırılancılık”, “birlikte varoluş” ve “ortaklık” gibi kavramlara getirdiği yeni yorumlar çerçevesinde incelenecek; ardından, bu anlayışın egemenlik ve adalet kavramlarıyla ilişkisi ele alınarak, Rawls'un hakkaniyet olarak adalet teorisiyle kesiştiği ve ayrıştığı noktalar değerlendirilecektir.

2.1. Tekil-Çoğul-Olma ve Ontolojik Temelli Demokrasi

Nancy'nin demokrasi anlayışını kavrayabilmek için öncelikle onun “topluluk” (community) kavramını anlamak gerekir. Klasik anlamda özcü bir topluluk anlayışına karşı çıkan Nancy, topluluğu durağan ve tamamlanmış bir yapı olarak değil, sürekli inşa edilen ve hiçbir zaman nihayete ermeyen bir oluşum olarak görür.⁵⁵ Nancy'ye göre demokrasi, sadece bir yönetim biçimi değil, insanın ortak varoluşunun bir sonucudur. Özgürlük, bireysel bir hak olmanın ötesinde topluluk halinde var olmanın gereğidir. Demokrasi, halkın yönetiminden ziyade, bireyler arasındaki varoluşsal ilişkilerden doğar ve seçim

⁵⁴ Nancy, “Finite and Infinite Democracy”, 60.

⁵⁵ Jean-Luc Nancy, *The Inoperative Community*, çev. Peter Connor (Minneapolis, Minnesota London: University of Minnesota Press, 1991), 12.

mekanizması ya da hukuk sistemiyle sınırlı olmayan, sürekli yeniden şekillenen bir süreçtir. Ona göre “olma/varlık” kavramı, hem belirsiz hem de açık bir şekilde aynı anda hem tekil hem de çoğuldur. Varlık, özünde belirli bir yüklem taşımadığından onun doğası tekil-çoğul veya çoğul-tekil olarak ortaya çıkar. Bu yapı, bir yandan varlığın özünü oluştururken, diğer yandan onun *tözel* bir temel üzerine oturtulmasını engeller. “Olma” önceden var olan sabit bir *töz* olmadığı gibi, sonradan bozulabilecek ya da değiştirilebilecek bir yapı da değildir.⁵⁶

Nancy'nin felsefesinde her şey, ortak varoluş (co-exist) içinde ya da onun aracılığıyla meydana gelir. Dünya, dışsal bir unsur olmadığı gibi dışarıdan eklenen bir şey de değildir. Aksine var olmanın içeriden bir paylaşımı ve varoluşları düzenleyen bir ortaklık olarak görülür.⁵⁷ Nancy'ye göre felsefenin ortaya çıktığı şehir, öncelikle bir siyasal kurum değil, varlığını “ile” kavramına borçlu olan bir topluluktur. Dolayısıyla felsefe “ile-olma” düşüncesi ve “ile” aracılığıyla düşünmektir. Kısacası “ile-olmak” varlığın en temel kendilik problemi olarak kabul edilir.⁵⁸

Nancy, “birlikte-olma”yı ontolojinin temel unsuru olarak görürken, siyasal olanın geri çekilişini “ile-olma”nın ontolojik düzeyde açığa çıkışı ve bu hakikatin üzerini örten yapay örtülerin kaldırılması olarak yorumlar. Bu durum, “tekil çoğul olma” kavramıyla ifade edilir.⁵⁹ Diğer bir deyişle varlık, ne yalnızca bireysel bir varoluşa ne de tamamen kolektif bir kimliğe indirgenebilir; aksine her varlık, diğerleriyle birlikte ve onların içinde var olur. Tekillik ve çoğulluğun birbirini dışlayan değil, birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş kavramlar olduğunu Nancy şöyle ifade eder:

“Tekil çoğul olma, tek bir vuruşta, noktalama işareti, eşdeğerlik, uygulama veya sıralama işareti içermez. Tek, sürekli-süreksiz bir vuruş, ontolojik alanın bütünlüğünün planını çizen, tekilin ve çoğulun varlığının “ile”si olarak tanımlanmış kendi “-ile-olma” ve ontolojiye darbe indiren, sadece farklı bir anlam/imlem değil, aynı zamanda farklı bir sentaktır. “Varlığın/olmanın anlamı”, yalnız “ile”nin anlamı olarak değil, bilhassa anlamın “ile”sidir. Bu üç terimin hiçbirisi önden gelmediği ve değerlerini kurmadığı için her biri, diğerlerinin ortak-özünü tayin eder. Bu, aynı zamanda bölme işareti, birleştirme

⁵⁶ Jean-Luc Nancy, “Tekil Çoğul Olma/Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar”, ed. Volkan Çelebi, çev. Bilge Akçora, *MonoKL* 5/10 (2011), 443.

⁵⁷ Jean-Luc Nancy, *Being Singular Plural*, çev. Robert D. Richardson (California: Stanford University Press, 2000), 29.

⁵⁸ Nancy, *Being Singular Plural*, 32.

⁵⁹ Ata Demir, *Jean-Luc Nancy'nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi* (Ankara: Tezkire Yayınları, 2023), 195-197.

işareti, paylaşım işaretidir; kendini silen, unutturan, bundan dolayı her terimi kendi tecridine, bir başına ve diğerleri-ile-olmaya bırakandır.”⁶⁰

Görüldüğü üzere ontolojik birliğin imkânı, artık yalnızca varlığın, tekilin ve çoğulun eşzamanlı ve karşılıklı iz sürüşü içerisinde belirli ya da belirsiz biçimlerde ortaya çıkabilecek bir arayış olarak kavranmalıdır. Bu anlayış, varlığın sabit bir temsiline değil, çokluk içindeki açılıma dayalı bir ontolojik düşünüşü imler. Bu, belirli bir toplum ontolojisi anlamına gelmez. Aksine toplumdan, bireysellikten ve varlığın özünden daha kökensel bir toplumsallık veya bir “birliktelik” olarak ontolojinin kendisidir. Varlık, “ile” olma ve “ile” suretinde varlık olarak kendisiyle özdeşleşmez; bunun yerine, kendini açığa vurma, görünür kılması ve sunmasıyla olayı, tarihi ve dünyayı inşa eder.⁶¹ Bu nedenle Nancy’nin demokrasi düşüncesi, tekil ve eşsiz bir varlığa dayanmaz; tam tersine çoğulluk ve farklılık onun temelini oluşturur. Ona göre çoğul olan, birlikten önce gelir ve onu mümkün kılar; bu yüzden demokrasi, bireysel olarak “bir şey”in değil, ancak “bir şeyler”in varlığıyla anlam kazanır.⁶² Nancy için demokratik toplum, doğrulanması veya test edilmesi gereken bir teori ya da hipotez olmaktan ziyade, sürekli değişen pratik gerekliliklerle şekillenen bir “olgu”dur. Francis Gubial bu durumu şöyle ifade eder:

“En başta, ortak/toplu haldeyiz. Sonra olduğumuz şey haline gelmek zorundayız: veri gerekliliğin verisidir ve bu da sonsuzdur. Demokrasinin devrimci hakikati, bu kendini aşma gerekliliğinin sonsuzluğunda bulunmaktadır.”⁶³

Dolayısıyla demokrasinin hakikati, hem kendi nihai anlamının yokluğunu hem de hakiki ve sonsuz varlık anlamını sergilediği ölçüde paylaşılan varoluşa açılır.⁶⁴

2.2. Açık ve Sonsuz Anlam Diyalektiği Olarak Demokrasi

“Sonlu ve Sonsuz Demokrasi” adlı makalesinde Nancy, demokrasinin yalnızca bir yönetim biçimi olmadığını, sürekli sorgulanması ve yeniden inşa edilmesi gereken bir süreç olduğunu savunur. Ona göre demokrasi, yalnızca ifade özgürlüğü söylemleriyle süslenmiş bir sistem değil, ortak varoluşun

⁶⁰ Nancy, “Tekil Çoğul Olma/Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar”, 451.

⁶¹ Nancy, *Being Singular Plural*, 38.

⁶² Jean-Luc Nancy, “İle Olmak ve Demokrasi”, çev. Atakan Karakış, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*, ed. Volkan Çelebi, 10 (İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011), 417.

⁶³ Volkan Çelebi, “Francis Gubial ile Söyleşi”, çev. Murat Erşen, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*, ed. Volkan Çelebi (İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011), 488.

⁶⁴ Çelebi, “Francis Gubial ile Söyleşi”, 489.

anlamını ve doğruluğunu sorgulayan, eleştirel düşünceyi teşvik eden bir yapıdır. Nancy, demokrasiyi tamamlanmış ve değişmez bir rejim olarak görmez. Aksine, sürekli dönüşen ve eksik kalan bir süreç olarak ele alır. Bu yaklaşımıyla, klasik liberal demokrasi anlayışından ayrılarak demokrasinin yalnızca siyasi kurumlarla sınırlı kalmaması, toplumsal varoluşun her yönüyle yeniden düşünülmesi gerektiğini savunur.⁶⁵ Verili hiçbir temele dayalı olmayan demokrasi düşüncesini Nancy şöyle izah eder:

“Demokrasi, bir *démarchie* olmadığına göre, kendinde anarşik olduğu, çünkü verilmiş bir temele dayanmadığı ortaya çıkar. Teokrasi ve otoriter rejimler tarzında kefil tanrılar ya da kuruluş söylenceleri yoktur. Bir çeşit kurumlar logokrasisinde ya da karar alma antropolojisinde önceden belirlenecek devlet sırrı veya insan doğası yoktur. Daima çoğul erekler ve gidilmesi gereken çeşitli yönlerle ilgili sürekli tartışma ve genel karışıklık, demokrasiyi telos-dışı kılar. Yani sadece ilkelerin değil, fakat aynı zamanda yönün yapısal eksikliği onu nazik, dengesiz ve her an patlayacak bir başkaldırı durumu içinde bırakır.”⁶⁶

Nancy'nin demokrasi anlayışı, belirsizliği ve tanımlanamazlığı barındıran, önceden belirlenmiş ve tamamlanmış bir politikayı değil, ortak anlam yaratma sürecini ifade eder. Diğer bir deyişle demokrasi, birlikte yaşayan bireyleri ortak kılan, sürekli etkileşime açık bir alan olarak görülebilir. Ona göre paylaşım olmadan anlam da var olamaz. Anlam, söylemler arasındaki dolaşımila şekillenir ve bu süreçte dünya sürekli yeni biçimler kazanır. Bireylerin ortak varlığı paylaşmasıyla oluşan çoğulculuk ise demokrasinin temelini oluşturur.⁶⁷ Dolayısıyla demokrasi, herkesin birlikte olma hakkını tanıyan ve bunu ifade eden bir irade, beklenti veya düşünceye dayanmalı; herhangi bir makam veya girişimle özdeşleşmemelidir.⁶⁸

Sonuç olarak Nancy'nin demokrasi anlayışı, Rawls'un adalet teorisinden farklı olarak sabit ilkelere değil, belirsizlik, çoğulluk ve sürekli etkileşim içinde anlam yaratımına dayanır. Rawls, adaleti rasyonel ilkelere göre kurumsal bir düzenle temellendirirken; Nancy, demokrasiyi tamamlanmamış, temelsiz ve ortak varoluşu ifade eden dinamik bir süreç olarak görür.

⁶⁵ Nancy, “Finite and Infinite Democracy”, 61.

⁶⁶ Baptist Gabriel, “Anlam Açılımı Karşısında Demokrasi. Sonsuzun İçlenmesi ve Dışlanması”, ed. Volkan Çelebi, çev. Önay Sözer, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar/MonoKL* 5/10 (2011), 567.

⁶⁷ Gabriel, “Anlam Açılımı Karşısında Demokrasi. Sonsuzun İçlenmesi ve Dışlanması”, 568.

⁶⁸ Jean-Luc Nancy, *The Truth of Democracy* (New York: Fordham University Press, 2010), 29.

2.3. Özgürlükle Düşünmek: Nancy’de Demokrasi ve Siyasetin Sınırları

Nancy’ye göre demokrasi, tamamlanmış bir sistem değil, sürekli değişen ve yenilenen bir süreçtir. Toplumlar dinamik bir yapıya sahip olduğundan demokrasi de durağan ve değişmez bir sistem olarak düşünülemez. O, “açık bir form” olarak tanımladığı demokrasiyi katı kurumsal yapılar ve totaliter rejimlerden ayırtarak özgürlüğe açar.⁶⁹

Nancy’ye göre özgürlük, bireysel bir hak değil, başkalarıyla birlikte var olmanın temel bir koşuludur. Onu, “hukuken hakkı olmayanın hukuku” olarak tanımlayarak, yasal çerçevelerle sınırlandırılmayacağını vurgular. Genel anlamda demokrasi, özgürlüğün en yüce ifadesi olarak kabul edilir. Ancak *The Truth of Democracy/Demokrasinin Hakikati* adlı eserinde Nancy, 20. yüzyılda demokrasinin giderek zayıfladığını; parlamentoların küresel sermaye, burjuvazi, faşizm ile otoriter rejimlerin yönlendirmesine hizmet eden araçlara dönüştüğünü öne sürer. Ona göre anlamını yitiren ve sadece ekonomik değerlere indirgenen bir demokrasi, ideolojilerin ve pazar ekonomisinin hizmetkârı olmuştur. Ancak toplum, ortaklık, paylaşım ve geleceği birlikte inşa etme değerlerini koruyarak, politikanın ötesinde sanat, sevgi, dostluk ve düşünce gibi unsurları paylaşmalıdır. Bu sayede demokrasi donuklaşmaz, farklılıkları ve çatışmaları kapsayarak canlı kalabilir. Nancy’ye göre demokrasi, iddia, araştırma, sanat ve bilimin özgürce var olabilmesi için politikanın önceden belirlenmiş anlamlarını reddetmelidir. Bu alanlar, belirli bir politik bakıştan bağımsız olarak yer edinmeli, anlamın sürekli açılımı sağlanmalı, ancak yönetilmemelidir.⁷⁰ Dolayısıyla demokrasi, sabit bir anlamdan ziyade anlam ve özdeşlik arayışının bir yöntemi olarak ele alınmalıdır.⁷¹ Demokrasi, belirli bir kimliğe veya doğrultuya sabitlemez; farklı kimliklerin ve görüşlerin paylaşımına olanak tanırken, kendi içinde sabit bir biçim almayı da reddeder.⁷² Bu hususu Nancy şöyle ifade eder:

“İnsan doğası diye bir şey olmadığı gibi insanı da doğa (özerk ve öz-erkli bir doğa) fikriyle yüzleştirmek istesek, doğası olamayan veya her türden doğal konusunda aşırıya kaçan bir öznenen başka nitelikler karşımıza çıkmaz. Bir bakıma gayri tabiileşmenin öznesidir[...] Siyaset anlamında demokrasi aşkın bir

⁶⁹ Jean-Luc Nancy, *The Sense of the World* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), 45.

⁷⁰ Nancy, *The Truth of Democracy*, 22.

⁷¹ Gabriel, “Anlam Açılımı Karşısında Demokrasi. Sonsuzun İçlenmesi ve Dışlanması”, 570.

⁷² Nancy, *The Truth of Democracy*, 24.

ilkeye dayandırılmadığı içindir ki insan doğası diye bir şey olmaması üstüne temellendirilir - veya üstünde temelsiz olarak durur.”⁷³

Nancy'ye göre demokrasi, farklı grupların düşünce, duygu ve birikimlerini, toplumsal dengeyi koruyarak bir araya getiren bir sistemdir. Bu çerçevede demokrasi, anlamın dolaşımını sağlayarak bireyler ve topluluklar arasında etkileşim kurulmasına olanak tanır. Anlamın dolaşımı belirsiz olsa da demokrasi, adalet, özgürlük, eşitlik ve insan onuru gibi evrensel değerlerin herhangi bir ölçüye bağlı olmaksızın düzenlenmesine katkıda bulunur. Demokratik siyaset, mağduriyetlere odaklanmak yerine farklı ve kontrolsüz gruplar arasında bağlar oluşturarak üretkenliğini ortaya koyar.⁷⁴ Başka bir ifadeyle demokrasi, insanın insanla, dünyanın dünyayla; yani sonlu varlıkların birbirleriyle ancak sonsuz etkileşim içinde olduğu bir yönetim biçimidir.⁷⁵

Nancy'nin demokrasi anlayışı, kesin olarak tanımlanamayan “sonsuz olarak sonlu”, “ortak” ve “paylaşımlı” unsurların tikel ve çoğul yaklaşımlarla ortaya çıkışına dayanır. Metafizik bir kurguya dayanmayan bu yaklaşım, insan olana dair düşünmenin yeni biçimlerini sunar. Düşünce, mutlak kabul edilen sınırları aşarak her mekâna ve zamana ulaşır. Bu, teoloji, kozmoloji ve antropolojinin çağdaş ve postmodernist bir perspektifle yeniden ele alınması olarak görülebilir. Demokrasi, özgürlüğü sınırlamayan bir politik zemin sunduğunda anlam kazanır.⁷⁶

Kanaatimce, Nancy'nin demokrasi anlayışı, Rawls'un kurumsal ve ilkesel temelli adalet teorisine karşıt bir yönelim sergiler. Rawls, adaleti soyut bireylerin uzlaştığı evrensel ilkelerle temellendirirken; Nancy, demokrasiyi sabit anlamlara indirgenemeyen, sürekli yeniden inşa edilen bir paylaşım ve ortaklık süreci olarak görür. Bu bağlamda Nancy, politik olanı metafizik zeminden arındırarak, demokrasiyi varoluşsal bir açıklık ve anlam dolaşımı içinde düşünmeyi önerir.

Politik düzenin sürekli aşılması, bir yanda demokrasinin özünü bulmasını sağlarken, aynı zamanda nihilizm tehlikesini de beraberinde getirir.

⁷³ Nancy, “Finite and Infinite Democracy”, 66.

⁷⁴ Jean-Luc Nancy, *The Sense of the World*, çev. Jeffrey S. Librett (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), 90-92.

⁷⁵ Gabriel, “Anlam Açılımı Karşısında Demokrasi. Sonsuzun İçlenmesi ve Dışlanması”, 571.

⁷⁶ Nancy, *The Truth of Democracy*, 14.

2.4. Sonsuzun İçindeki Sonluluk: Nancy ve Demokrasi Felsefesi

Nancy, *Being Singular Plural / Tekil Çoğul Olmak* isimli eserinde varlığın anlamının paylaşım yoluyla şekillendiğini savunur. Ona göre varlık, ancak başkalarıyla birlikte anlam kazanır ve ortak bir dünya oluşturur.⁷⁷ Ontoloji ile etiğin birleşmesi, insanların kaderlerini belirleyebildiği bir politik toplum yaratır. Eğer bu paylaşım temeli sağlanmazsa, varlık anlamını kaybederek nihilizme sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Nancy, demokrasinin her zaman beklentilerimize uygun olmayabileceğini ve hatta bazen onlarla çelişebileceğini belirtir. Ona göre demokrasi, öngörülemez ve beklenmedik durumlar içerebilir. Bu belirsizlik, onun canlı ve dinamik bir sistem olmasının temel özelliğidir. “Demokrasi, sonuç olarak tüm anlamlara - politik, etik, hukuk, uygarlık – gelebildiği için hiçbir anlamı ifade edemez.”⁷⁸ Demokrasinin belirlenemez ve sürekli değişime açık olması, sonsuzlukla ilişki kuramamasından kaynaklanır. Nancy’nin “sonlu” olarak tanımladığı bu demokrasi, geleneksel değerlerin aksine, sonsuzu açığa çıkarabilir ve böylece nihilizmin tehlikesinden çıkışı mümkün kılabilir.

Demokratik gereklilik, bizi anlam ve değerleri belirleme sorumluluğuyla karşı karşıya bırakır. Nihilizm, anlamın yok olmasıyla ortaya çıkar ancak anlam ve değerler yalnızca farklılıklar üzerinden var olabilir. Konuyla ilgili Nietzsche’nin eleştirisi, değerlerin sabit ölçütler olarak görülmesine yöneliktir; oysa değer, onu yaratan eylemin özgünlüğünde yatar. Bu nedenle açık ve belirgin karşıtlıkları kabul etmek nihilizmden çıkışın anahtarı olarak işlev görebilir.⁷⁹ Nancy’ye göre demokrasi, bireyleri bir araya getiren veya ayıran tek unsur olan “ara” üzerine kuruludur ve herhangi bir tanrısal ya da aşkın bağ içermez.⁸⁰ Diğer bir deyişle demokrasi, birlikte var olanların ortaklaşa kurup sürdürebildiği bir yönetim biçimidir. Mevcut demokrasilerde eksiklikler olduğunu düşünen Nancy, kendini demokrasi gibi gösteren totaliter ve emperyalist rejimlere karşı, herkesin katılımıyla şekillenen bir demokrasiyi savunur. Nancy, demokrasinin “ilişki” kavramı temelinde herhangi bir değere dayandırılmaksızın inşa edilmesi gerektiğini vurgular.⁸¹

⁷⁷ Nancy, *Being Singular Plural*, 20.

⁷⁸ Nancy, “Finite and Infinite Democracy”, 58.

⁷⁹ Nancy, *The Truth of Democracy*, 22.

⁸⁰ Önay Sözer, “Nihilizm ve Demokrasi”, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar/MonoKL* 5/10 (2011), 577-578.

⁸¹ Sözer, “Nihilizm ve Demokrasi”, 578-579.

Kanımcı Nancy'nin demokrasisi, Rawls'un adalet teorisinden belirgin şekilde ayrılmaktadır. Zira Rawls'un adalet anlayışı, belirli haklar ve eşitlik ilkeleri etrafında şekillenen sabit bir çerçeveye dayanırken Nancy'nin yaklaşımı, demokrasiyi dinamik, ilişkisel ve sürekli yenilenen bir süreç olarak ele alır. Bu bağlamda Nancy'nin demokrasisi, Rawls'un teorisinin sınırlı yapılarını aşarak daha esnek, özgür ve evrensel bir demokratik anlayış sunmaktadır.

2.5. Sabit Anlamların Ötesinde: Sürekli İcat Edilen Demokrasi

Nancy'nin alternatif demokrasi modeli, bireyler arası ilişkiler temelinde şekillenir. Demokrasi, yalnızca seçimler ve hukuki süreçler değil, bireylerin bağ kurup yeniden inşa ettiği bir paylaşım biçimidir. Bu nedenle demokrasi, etik ve ontolojik bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Nancy, “paylaşılmış varlık” kavramıyla demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak ele alır. Bu nedenle Nancy, “Ne yapmalı?” sorusunu belirli bir amacı gerçekleştirmek için “nasıl hareket etmeli?” şeklinde yorumlar. Ona göre dünyayı dönüştürme arzusu, geçmiş yorumların gerçekleşme umududur. Mutlak doğrunun bilinmediğini savunan Nancy, bu nedenle demokrasinin önceden belirlenmiş değerlerden bağımsız olması gerektiğini öne sürer.⁸²

Yasa, tahmin veya herhangi bir ölçütle değerlendirilemeyen mutlak olgular, geçmişe ya da geleceğe bağlı olmaksızın her an yeniden yaratılır. Dünyanın oluşum süreci, reform ile uzlaşma arasında sürekli değişen bir dinamizmi ifade eder. Nancy'ye göre demokrasi, verili değerlere dayanamaz; bilinmezlik ve belirsizlik içinde sürekli yeniden icat edilmelidir. Önceden kabul edilmiş kesinlikler parçalandığında, aslında güçlerinin sanıldığından çok daha zayıf olduğu ortaya çıkar. Bu süreç, kaçınılmaz olarak kargaşa, endişe ve belirsizlikle yüzleşmeyi gerektirir.⁸³ Nancy'nin demokrasi anlayışı, anlamların sabitlenmediği, sürekli devinen bir geçide açılır. İçimizdeki ve dışımızdakini başkasına iletip geri çektiğimiz bu süreçte hiçbir anlam kesinleşmez. Demokrasi, tıpkı anlam gibi ereksel bir temele indirgenemeyen; teleolojik bir sona ulaşmaktan uzak, sürekli ertelenen ve yeniden inşa edilen bir varoluş biçimidir.⁸⁴ Temsilcisi ve efendisi olmayan bir demokraside adalet arayışı, her daim bireyler arasındaki ilişkilerde devam eden gerilimden ibaret kabul edilir.

⁸² Jean-Luc Nancy, “Ne yapmalı”, çev. Selim Karlıtekin, *Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar*, ed. Volkan Çelebi (İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011), 482.

⁸³ Philippe Lacoue-Labarthe - Jean-Luc Nancy, *Retreating The Political*, ed. Simon Sparks (London New York: Routledge, 1997), 157-158.

⁸⁴ Çelebi, “Francis Gubial ile Söyleşi”, 485.

Bizce, Nancy'nin adalet anlayışı, Rawls'un kurumsal rasyonaliteye dayanan adalet teorisinden farklı olarak, bireyler arasındaki ilişkilerde sürekli yeniden ortaya çıkan ve sabitlenemeyen bir gerilim olarak var olur. Bu husus, demokrasinin dinamik ve değişken doğasını yansıtır.

2.6. Adaletin Sonsuz Gerilimi: Nancy'nin Demokrasi ve Paylaşım Anlayışı

Nancy, adaleti tek bir birlik yerine, çelişkiler ve farklılıklarla şekillenen bir bütün olarak görür. Ona göre dünya, ne bir otoriteye bağlıdır ne de bir egemene sahiptir; deneyim ve paylaşım, onun tek yasasıdır. Belirli bir egemene sahip olmayan çoklu dünyaların birleşiminde adaletin doğruluğu meselesi, sürekli bir çözüm arayışını gerektiren, dinamik ve belirsiz bir sorunsal olarak belirginleşir.⁸⁵ Mutlak adaletin yerine, her birey, nesne ve durum, kendine özgü niteliklerin dinamik ve değişken bir dağılımı olarak varlık bulur. Bu da adaletin sürekli yeniden şekillenen ve sabitlenemeyen bir süreç olduğunu ortaya koyar. Bu tamamlanmamış paylaşım sürecinde dünya yeniden şekillenir. Evrenin genişlemesi ve bireylerin sınırsızlığı, sonsuz bir adaleti gerekli kılar. Nancy, bu adalet anlayışını demokrasiyle uyumlu bir şekilde şöyle açıklar:

“Adalet geri verilmesi/ iade edilmesi/teslim edilmesi gerekeni ifade eder. Her tekil var olana, geri verilmesi, teslim edilmesi, karşılık olarak verilmesi gereken, bizzat kendisi olduğu bağışın karşılığı olarak ona bahşedilmesi gerektir. Bu tekil var olanın ne ya da kim olduğunu ya da nereden gelip nereye gittiğini kesin olarak bilmememizi kapsar. Dünyanın kesintisiz bağışı ve paylaşımı sebebiyle, bir çakıl taşının ya da bir kişinin paylaşımının nerede başlayıp nerede bittiği bilinmez. Tasvir her zaman daha genişler ve sanıldığından daha dar ve sınırlıdır. Her var olan, ilkin fark edildiğinden daha fazla kümeye, kitleye, ağa ya da komplekse mensup olup, herkes/ her biri daha fazla dünyaya açılır ve kapanır, onda, kendi dışındaymışçasına, dış içi ve iç dışı oyar.”⁸⁶

Demokratik uygunluk bağlamında adalet, var olan her şeyin serbestçe dolaşarak dönüşen bir ortaklığı oluşturmasını ifade eder. Nancy'nin “özdeş uygunluk” olarak tanımladığı demokratik ortaklık, varoluşun eklemelenmesiyle değil, ortaklığın paylaşımıyla ortaya çıkar. Kalıcı bir töze sahip olmayan ve ortaklıktan doğan etkileşimler, var olanla aynı özendir. Demokratik ortaklıkta

⁸⁵ Jean-Luc Nancy, *The Creation of The World or Globalization*, çev. François Raffoul - David Pettigrew (Albany: State University of New York Press, 2007), 109.

⁸⁶ Nancy, *The Creation of The World or Globalization*, 110.

adalet, bireylerin birbirini kapsayan bir bütün olarak görmesiyle şekillenir ve bu karşılıklı etkileşim, dünyanın “mistik bedeni”ni oluşturur.⁸⁷

Adalet, her varlığın kendine özgü ve benzersiz yapısına uygun şekilde hak ettiğini almasıdır. Varlıklar, ortak bir bütünlüğün parçası olsalar da bu ortaklığa bağımlı olmadan, yaratılış sürecine özgürce katılırlar. Bu doğrultuda adalet, bireyin mutlak varoluşunu ve ortak yaşam içindeki haklarını dengeleme ilkesine dayanır. Ortak anlamın sürekliliği, doğum ve ölüm gibi evrensel gerçekliklerden beslenerek adaletin akışını sağlar. Ancak mutlak adalet görünmezken, dünyada adaletsizlik her yerde kendini gösterir. Depremler, salgınlar, savaşlar, cinayetler ve yalanlar adaletsizliğin en somut yansımalarıdır. Adalet, adaletsizlikten tamamen arındırılamayacağı için mutlak bir dönüşüm adaletin doğasına aykırıdır. Nancy’ye göre adaletsizlikle yüzleşmek, sonsuz adaletin bir parçasıdır ancak bunun nasıl ve neden böyle olduğu açıklanamaz. Adalet, tıpkı doğum, ölüm ve paylaşım gibi sonsuz bir gerçekliğin ifadesidir. Nancy için adalet, sürekli bir talep ve zulme karşı bir çılgınlıktır. Adaletin ve dünyanın yasası, sonsuz bir gerilimden ibarettir ve bu yasa, aynı zamanda Nancy’nin demokrasi anlayışının temelini oluşturur.⁸⁸

Nancy’ye göre dünyada mükemmel bir adalet ne gökten iner ne de kendiliğinden ortaya çıkar. Mutlak ve tamamlanmış bir adaletin değişmez bir yasası ya da kesin bir egemeni yoktur. Adil bir dünya arayışı iyi niyetli bir çaba olsa da gerçeği tam olarak yansıtamaz. Dünya, adalet kavramına değil, uyumsuzluk içindeki bir ahenge dayanır. Bu bağlamda adaletin görevi, anlamın sürekli devindiği ve huzursuz bir egemenlik alanı yarattığı bir düzen içinde var olmaktır.

Sonuç

Rawls’un adalet teorisi ve Nancy’nin demokrasi anlayışı, siyaset felsefesinde iki temel bakış açısını temsil eder. Rawls, adaleti toplumsal yapının düzenlenmesi için belirli normatif ilkelerle tanımlarken, Nancy demokrasiyi belirsiz, açık uçlu ve sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olarak görür. Bu iki düşünürün perspektifleri, bazı noktalarda kesişse de birçok noktada birbirine zıttır.

Rawls ve Nancy’nin görüşlerinin ortaklaştığı temel noktalardan biri, her ikisinin de adalet ve demokrasiyi merkezi bir mesele olarak ele almasıdır. Her

⁸⁷ Nancy, *The Creation of The World or Globalization*, 111.

⁸⁸ Nancy, *The Creation of The World or Globalization*, 112.

iki düşünür de siyasal düzenin ve toplumun temel yapılarının nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair kapsamlı teoriler sunar. Ayrıca, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiği konusunda da fikir birliği içindedirler. Rawls'un özgürlükler ilkesi, Nancy'nin demokrasinin temeli olarak gördüğü bireysel ve kolektif özgürlüklerle büyük ölçüde örtüşmektedir.

Bir diğer önemli ortak nokta, bireylerin eşit haklara sahip olmasını ve toplumun buna uygun olarak şekillenmesinin gerektiğini vurgulamalarıdır. Rawls'un adalet ilkeleri, toplumdaki en dezavantajlı kesimlerin refahını artırmayı hedeflerken; Nancy de demokratik sistemin marjinal grupları ve azınlıkları dışlamaması gerektiğini savunur. Bu noktada her iki düşünür, bireylerin eşit bir kamusal alanı paylaşmaları gerektiği konusunda benzer görüşlere sahiptir.

Her ikisi de modern demokrasinin krizlerini eleştirel değerlendirir. Rawls, adil dağıtım ve eşitlik sorunlarının çözülemediğini savunurken; Nancy, demokrasinin çoğulculuğu yeterince yansıtmadığını belirtir. İkisi de daha kapsayıcı bir demokrasi gerektiği konusunda hemfikirdir ancak adalet konusunda farklı yaklaşımlar sunarlar.

Rawls, adaletin belirli normatif ilkelerle şekillenmesi gerektiğini savunurken; Nancy demokrasiyi sürekli bir inşa süreci olarak görerek mutlak kurallara karşı çıkar. Rawls'un teorisi uzlaşılabilir adalet ilkeleri oluşturmayı hedeflerken; Nancy bunun demokrasinin doğasına aykırı olduğunu düşünür. Rawls, adaletin belirli kurallara dayalı sistematik bir teoriyle sağlanabileceğini savunurken; Nancy bunun toplumsal gerçekliği tam yansıtmadığını öne sürer. Rawls, bireylerin *bilgisizlik peçesi* arkasında karar almasını önerirken; Nancy demokrasiyi sabit kurallar yerine sürekli değişen, dinamik bir süreç olarak görür. Ona göre normatif çerçeveler, demokratik sürecin doğasına aykırıdır ve bireylerin kendiliğinden ilişkilerini kısıtlar.

Rawls'un adalet ilkeleri ile Nancy'nin özgürlük ve katılım anlayışı arasındaki bir diğer çatışma noktası da bireyin toplum içindeki konumuna dair yaklaşımlarıdır. Rawls, bireyi rasyonel bir varlık olarak kabul eder ve bireylerin belirli kurallar çerçevesinde adalet anlayışına ulaşabileceğini savunur. Nancy ise bireyi toplumsal bağlam içinde ele alır ve bireyin tek başına değil ancak kolektif bir varoluş içinde anlam kazanabileceğini ileri sürer. Bu nedenle Rawls'un bireysel rasyonalizmi ile Nancy'nin kolektivist yaklaşımı arasında önemli bir fark vardır.

Ayrıca Rawls'un teorisi belirli politik kurumların varlığını zorunlu kılarken; Nancy mevcut siyasal yapıların ötesinde bir demokrasi tahayyülü sunar. Rawls, devletin adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynadığını düşünürken; Nancy demokrasinin belirli kurumlar veya kurallar çerçevesinde sınırlandırılmaması gerektiğini savunur. Bu bağlamda Nancy'nin demokrasi anlayışı, anarşist bir karakter taşıırken; Rawls'un liberal-demokratik modeline dayalı adalet anlayışı daha düzenli bir toplumsal yapıyı öngörmektedir.

John Rawls'un *A Theory of Justice* ile *Political Liberalism* adlı eserleri arasında, adaletin temellendirilmesine ilişkin yaklaşım farkları dikkat çekicidir. *A Theory of Justice*'te Rawls, "hakkaniyet olarak adalet" anlayışı çerçevesinde, adaletin evrensel ve rasyonel bireyler arası uzlaşıya dayalı bir ilke olarak yapılandırılmasını savunur. Bu eserde bireylerin "cehalet perdesi" arkasında adil bir toplumsal düzenin ilkelerini belirleyebileceği varsayımı, evrenselci ve ideal bir kuramsal çerçeve sunar. Ancak *Political Liberalism*'de Rawls, toplumsal çoğulculuğun kalıcılığını kabul ederek adaletin yalnızca evrensel rasyonaliteye değil, makul çoğulculuk içinde bir "siyasal uzlaşma"ya dayanması gerektiğini öne sürer. Bu geçiş, Rawls'un adalet kuramını daha gerçekçi bir siyasal zemine taşıyarak, farklı yaşam anlayışlarına sahip bireylerin ortak bir adalet anlayışı etrafında nasıl bir arada yaşayabileceği sorusuna yanıt aradığı bir yeniden konumlanmayı ifade eder.

Rawls'un adalet teorisinin pratik uygulanabilirliği, modern toplumların karmaşık yapıları içinde tartışmalıdır. Başlangıç durumu ve bilgisizlik peçesi kavramlarıyla tarafsız bir adalet anlayışı sunmayı amaçlasa da, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda nasıl hayata geçirileceği belirsizdir. Maksimum fark ve temel özgürlükler ilkeleri bireylerin haklarını korumayı hedeflese de bunların herkes tarafından eşit şekilde benimsenmesi zor olabilir. Günümüz dünyasında toplumsal, ekonomik ve kültürel farklılıkların artması, Rawls'un teorisinin pratik uygulamalarda yetersiz kaldığını göstermektedir.

Rawls'un normatif ve sistematik adalet anlayışına karşı Nancy'nin yaklaşımı daha dinamik ve çoğulcudur. Rawls bireysel özgürlükleri garanti altına alan kurallar sunarken; Nancy demokrasiyi sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olarak ele alır. Bu iki yaklaşım arasındaki gerilim, demokrasi ve adaletin teorik ve pratik boyutlarına dair önemli tartışmalar doğurmaktadır. Sonuç olarak, Rawls'un normatif çerçevesi ile Nancy'nin açık uçlu demokrasi anlayışı, siyaset felsefesinin en temel tartışmalarından birini canlı tutmaya devam etmektedir.

Kaynakça | References

- Blocker, Harry Gene - Elizabeth H. Simith (ed.). John Rawls' Theory of Social Justice: An Introduction ; [Based on a Conference Sponsored by the Ohio Program in the Humanities and Held at Ohio University in 1976]. Athens: Ohio Univ. Pr, 1980.
- Cohen, G. A. Rescuing justice and equality. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2008.
- Çelebi, Volkan. "Francis Gubial ile Söyleşi". çev. Murat Erşen. Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar,. ed. Volkan Çelebi. 485-489. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011.
- Demir, Ata. Jean-Luc Nacy'nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi. Ankara: Tezkire Yayınları, 1. Basım, 2023.
- Freeman, Samuel Richard. Rawls. London: Routledge, Reprinted., 2010.
- Gabriel, Baptist. "Anlam Açılımı Karşısında Demokrasi. Sonsuzun İçlenmesi ve Dışlanması". ed. Volkan Çelebi. çev. Önay Sözer. Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar/MonoKL 5/10 (2011), 566-572.
- Hobbes, Thomas. Levithan. çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Hünler, Solmaz Zelyüt. Rawls ve MacIntyre - İki Adalet Arasında / Liberal ve Komunitaryan Düşüncelerin Çatışma Alanı. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Kant, Immanuel. Ahlak Metafiğinin Temellendirilmesi/Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten. çev. İonna Kuçuradı. Ankara: Türk Felsefe Kurumu, 2013.
- Kant, Immanuel. Immanuel Kant: Practical philosophy. ed. Mary J. Gregor. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511813306>
- Kymlicka, Will. Contemporary political philosophy: an introduction. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2nd ed., 2002.
- Kymlicka, Will - Kılıç, Ebru. Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Lacoue-Labarthe, Philippe - Nancy, Jean-Luc. Retreating The Political. ed. Simon Sparks. London New York: Routledge, 1997.
- Locke, John. İkinci İnceleme: Hükümet Üzerine. çev. Mehmet Küçük. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Nancy, Jean-Luc. Being Singular Plural. çev. Robert D. Richardson. California: Stanford University Press, 2000.
- Nancy, Jean-Luc. "Finite and Infinite Democracy". çev. William McCuaig. Democracy İn What State? 58-75. New York: Columbia University Press, 2011.
- Nancy, Jean-Luc. "İle Olmak ve Demokrasi". çev. Atakan Karakış. Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar. ed. Volkan Çelebi. 10. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011.

- Nancy, Jean-Luc. “Ne yapmalı”. çev. Seliim Karlitekin. Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar. ed. Volkan Çelebi. 482-484. İstanbul: MonoKL Yayınları, 2011.
- Nancy, Jean-Luc. “Tekil Çoğul Olma/Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar”. ed. Volkan Çelebi. çev. Bilge Akçora. MonoKL 5/10 (2011), 443-454.
- Nancy, Jean-Luc. The Creation of The World or Globalization. çev. François Raffoul - David Pettigrew. Albany: State University of New York Press, 2007.
- Nancy, Jean-Luc. The Inoperative Community. çev. Peter Connor. Minneapolis, Minnesota London: University of Minnesota Press, Ninth reprinting., 1991.
- Nancy, Jean-Luc. The Sense of the World. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- Nancy, Jean-Luc. The Sense of the World. çev. Jeffrey S. Librett. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- Nancy, Jean-Luc. The Truth of Democracy. New York: Fordham University Press, 1st ed., 2010.
- Nayak, Pulin B. “On Equality and Distributive Justice”. Economic and Political Weekly 26/11-12 (1991), 611-616.
- Nozick, Robert. Anarchy, State, and Utopia. New York: Basic Books, 1974.
- Nozick, Robert. Anarşi, Devlet ve Ütopya. çev. Alişan Oktay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Okin, Suzan Moller. “Justice and Gender”. Philosophy & Public Affairs 16/1 (1987), 42-72.
- Pogge, Thomas. John Rawls: His Life and Theory of Justice. Cary: Oxford University Press, Incorporated, 2007.
- Rawls, John. A Theory of Justice. Harvard University Press, 1971.
- Rawls, John. Bir Adalet Teorisi. çev. Mehmet Turan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
- Rawls, John. Siyasi Liberalizm. çev. Mehmet Fevzi Bilgin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Rawls, John - Freeman, Samuel. Collected Papers. Cambridge (Mass.) London: Harvard university press, 1999.
- Sandel, Michael J. (ed.). Liberalism and Its Critics. New York: New York Univ. Pr, 1984.
- Sandel, Michael J. Liberalism and the Limits of Justice. Cambridge: Cambridge University Press, Second edition., 1998.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511810152>
- Sözer, Önay. “Nihilizm ve Demokrasi”. Jean-Luc Nancy ile Karşılaşmalar/MonoKL 5/10 (2011), 573-579.
- Touraine, Alain. Demokrasi Nedir? çev. Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Üskül Engin, Zeynep Özlem. “John Rawls: Bir Sözlemeci Adalet Kuramı”. Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş. thk. Ahmet Haluk Atalay. İstanbul:

- Teknik Yayıncılık, 2004.
- Voice, Paul. Rawls Explained: From Fairness to Utopia. Chicago: Open court, 2011.
- Weber, Eric Thomas. Rawls, Dewey, and Constructivism: On the Epistemology of Justice. London: Continuum, 2010.
- Yılmaz, Ramazan. “Richard Rorty’nin Post-Felsefî Kültürü”. Toplum Bilimleri Dergisi 29 (2020), 239-253.
- Yılmaz, Ramazan. “Umut Felsefesi Olarak Pragmatizm ve İnsana Olan Güven”. Özne 41. Kitap Pragmatizm. 315-338. Konya: Çizgi Kitabevi, 2024.